

smilkiniuose. Jis nesiklausė pokalbio ir negalėjo nieko atsakyti.

Tyla. Visų akys žiūrėjo į jį. O berniukas atsistojo, išsitiesė ir atvirai pasisakė - lietuviškai: „Aš negirdėjau. Buvau užsigalvojęs!“ Ir pasijuto bent metru ūgesnis. Visi tylėjo.

Pastorius Š. pasakė berniukui: „Turėjai tai tarti vokiškai“. Jis gi nenujautė, kas neseniai buvo atsitikę. Motina bandė viską užlyginti. O berniuką užgavo tas „turėjai“. Jis vėl susimąstė, tai jam buvo sunkiai suprantama. Motina pažiūrėjo į sūnų tarsi galvodama kažką ypatinga. Tada vėl ėmė šnekėtis su kitais.

Galiausiai motina pasakė, kad jiems esą laikas namo. Vaikui ji tarė: „Eisiva!“ Kaip gražiai tai suskambo! Kokį pasididžiavimą sukėlė jam šitas motinos žodis. Po ano silpnumo! Jie išėjo. To atsitikimo niekada daugiau neminėjo.

Visą kelią namo berniukas ėjo tylėdamas. Kaip buvo įpratęs, apmąstė, ką tądien patyrė. Jis įsitikino: lietuvių kalba iš tiesų graži ir verta, kad ja būtų kalbama. Dabar jis jau žinojo, kokia jo gyvenimo užduotis: didžiuotis savo kilme ir kelti garbėn lietuviškumą.

Ilgai dar lygindavo abi kalbas. Vokiškai šnekėjo taip pat ir turintys valią įsakinėti, lietuviškai - visi giminės. Šie pastarieji jam atrodė doresni, garbingesni, teisingesni, ištikimesni ir nuoširdesni.

Radosi ir daugiau patyrimų. Lietuvių kalba nuolat buvo niekinama. Tą tikrai buvo sunku suprasti. Viena buvo aišku: vokiečiai šitą panieką rodė. Išvengti to nebuvo įmanoma. Daugybė saitų - kraujo, būdo, mąstymo - jį siejo su lietuvybe. Vokiečių kultūra griežtai stoji prieš ją. Iš kur ta nepagarba viskam, kas lietuviška, netgi priešiškus? Ne nuo lietuvių tai priklauso. Tikrai.

19. TĖVYNĖS VERTYBĖS

Kokia keista ta vidurdienio tyla kaime! Laukimo tyla. Ji gerai įsirėžė į vieno keliautojo sąmonę. Prieš keletą metų jis traukė per šiaurinę tėvynės dalį. Buvo gražus pavasario rytas. Bet nei kely, nei kaimuose ir sodybų kiemuose nesimatė nė gyvos dvasios. Tik tai toli laukuose ir pievose krutėjo dirbantys žmonės, gyvuliai. Ten ganėsi galvijai, rupšnojo žolę avys. Klykteldavo paukščiai ore ir nyko toluoje.

Štai paskutinis vienkiemis, stovįs lyg skyrium, nuošaliau nuo kitų. Senovinis lietuviškai suręstas namas viliojo įdėmiau jį apžiūrėti. Keleivis prisiartino. Aukšti vartai buvo papuošti savitais drožiniais. Visoje sodyboje ta pati tyla. Netikėtai pasigirdo daina, lietuviška daina.

Jis įėjo į kiemą. Gražioje gyvenamojo namo verandoje sėdėjo jauna moteris su vaiku skreite. Tai ir buvo dainininkė. Ji tuoj nutilo, keleiviui prisiartinus ir pasilabinus. Į keleivio sveikinimąsi atsakė ne tiek lėtai krustelėjusiomis lūpomis, kiek nuostabiomis vaikiškomis akimis. Keleivis pasiaiškino, kaip čia patekęs, ir moteris jį pakvietė prisėsti.

Jis mielai dar sykį pasiklausytų dainos. Bet jauna moteris atsakė, jog daina esanti niekam tikusi. Tokių lietuviškų dainų iš viso "nesą verta dainuoti. Tik kad jos pačios ateina, ima skambėti mintyse. Per konfirmaciją kunigas ypač pasergėjo jų nedainuoti, jos esančios pagoniškos. Ir dievotieji lietuviai piktinasi jas girdėdami.

Keleivis manė kitaip. Jo nuomone, daina yra labai senos ir dėmesio vertos lietuvių kultūros dalis. Ji pirmiausia pasireiškia lietuvių kalboje. Tuo tarpu iš

dainos byloja gyvenimo aukštumos, tūkstantmečiais ieškojusios išraiškos šia kalba.

Bet kaip žiūrėjo į šnekantį keleivį vaikas! Tokiomis pat nuostabiomis akimis, kaip ir motinos! Nuo motinos jo akys krypo į keleivį ir vėl atgal.

Staiga vaikas čiupo ant jos krūtinės kabojusį gintarinį kryželį su sidabro grandinėle. O kita rankute truktelėjo savo gintaro vėrinį, lyg norėdamas paduoti motinai. Tai buvo savotiškas vėrinys. Kiekviename gintarėlyje buvo įrėžti keisti ženklai.

Pastebėjus klausiamą keleivio žvilgsnį, namų šeimininkė paaiškino: jos Agytė nešiojanti labai senų laikų palikimą. Per šimtmečius jų giminėje motina perduodavusi tą vėrinį dukteriai. Jei gintarai nustoja skaidrumo, reikia juos užkasti į drėgną smėlį. Po kiek laiko jie vėl nuskaidrėja.

Vaikystėje ir ji nešiojusi šį vėrinį. Bet gintarai išrašyti ženklais, kurie nėra krikščioniški. Tai tuojau pastebėjo kunigas ir patarė nusiimti vėrinį. Ji įdėjo gintaro siūlelį į seną skrynią ir prašė motiną gintarinio kryželio. Jinai ir parūpino, tiesa, šiek tiek nepatenkinta, jį konfirmacijos dienai.

Po kiek laiko pailgoje kalvoje, nuo arimų prasidedančioje siauru kyliu, dirbant žemę buvo rasta ant metalinio siūlo suvertų gintarėlių; juos nuo vielos pervėrė ant paprasto siūlo ir taip pat įdėjo į skrynią. Vienas vokiečių mokslininkas vėliau teigė, jog tame kalnelyje būta pagonybės laikų kapinių. O darbininkas prisipažino atradęs tą vėrinį kartu su kaukole ir kaulais.

Galiausiai tai buvo užmiršta. Kai ji užaugo, tapo žmona ir dukters motina, senolė prisiminė giminės relikviją. Ją reikia būtinai uždėti vaikui ant kaklo. Bet iš skrynios išėmus vėrinius paaiškėjo, kad jie kaip du vandens lašai panašūs ir nebežinia, kur kuris.

Senolė sakė galinti aiškiai atskirti savo šeimos brangenybę. Bet jaunoji moteris visą laiką abejojo ir truputį baiminosi. Ji parodė į ženklus ant gintarų, panašius į kryželius. Tačiau jie iš tikrųjų buvo kažkokie savotiški.

„Mūsiškas, krikščionių, kryžius ramus ir iškilmingas, - tarė moteris. O šitie atrodo besisuką. Irkuo labiau aš į juos žiūriu, tuo man tai aiškiau matyti. Jie sukasi, tarsi būtų gyvi. Tikriausiai čia burtai. O tai pagonybė. Kunigas teisus. Bet senolė vis tiek reikalauja, kad Agytė ir dabar nešiotų vėrinį. Gintare slypįs protėvių palaiminimas, gintaras stiprinąs sveikatą. Tik man vis baisu, o gal čia tas iš pagonių kapų jį.“

O Agytė vėl stvėrė savo maža rankute gintaro kryželį, lyg norėdama jį atimti iš motinos. „Neliesk, tai mano kryžius!“ -tarė motina savo kūdikiui vokiškai. Keleivis paklausė nustebeš, kodėl ji, lietuvė, nešnekanti su vaiku lietuviškai? Moteris sutriko. „Visi išsilavinę žmonės sako, jog lietuvių kalba netinkanti mūsų laikams“.

„Todėl, kad lietuvių kalba pagoniška kaip ir daina?“ -paklausė prašalaitis. Moteris sutiko, jog ir taip kartais sakoma. Vaikas, aišku, vėliau irgi taip manysiąs. Jau dabar jis griebia krikščionišką kryžių.

Keleivis pasiūlė pažiūrėti, ar vaikas neties rankų ir į vėrinį iš kapavietės, kai pamatys jį prieš akis. Jaunąją moterį pasiūlymas ne juokais išgąsdino. Juk tame vėrinyje nuo amžių glūdinti mirtis.

Nepažįstamasis užginčijo. Ir išdėstė visai savitą poziciją: „Gintare susikaupęs gyvybinių galių perteklius. Jis atsirado iš vešlių senovės miškų, kurie mūsų tėvynės žemėje augo. Vėliau jį prislėgė vandenys ir žemės sluoksnis. Bet jis išlaikė ano gyvenimo gerį. Iškastas iš žemės, gintaras spindi šviesa ir džiaugsmu“.

„Nuo seno žmonės pas mus iškeldavo gintarą iš jo kapo, įliedami jam ir savo gyvybės. Ką sugalvoję irėždavo į gintaro gabalėlius ir, suvėrę ant siūlo, linkėdami gero įdėdavo mylimiesiems į gyvenimo ir į mirties kelionę.

Taip pat kaip savo šneką ir dainas. Tai irgi gyvybės pertekliaus ženklai. Kilę iš atskiros šeimos ir visos tautos gyvenimo ir perduodantys toliau šio gyvenimo palaiminimą. Tai yra jų nešama geroji lemtis. O nusistatymas prieš kalbą, dainas - tai yra pikti kerai".

Jaunoji moteris stojosi lyg pabaidyta. Staiga įdavė vaiką svečiui į rankas ir nuėjo į vidų. Vaikas žiūrėjo į savo naują globėją gražiomis nustebusiomis akimis, tarsi būtų supratęs, kas čia vyko ir apie ką buvo kalbama. Netrukus jis vėl ėmė dairytis motinos.

Ji tuoj sugrįžo su kitu gintaro vėrinium. Iš tiesų, vėrinys ant vaiko kaklo buvo lygiai toks kaip atneštasis. Vaikas jį irgi pamatė ir ištiesė abi rankas.

„Ji nori ir šito! - nustebo motina. - Ar duoti jai vėrinį?" - „Žinoma! Čia nėra ko baimintis".

Motina suglėbė vaiką ir įdavė jam antrąjį vėrinį. Mažylė džiūgaudama įsikibo į jį, pakėlė aukštyn, parodė motinai ir svečiui, apžiūrėjo iš visų pusių ir sukryžstė. Kryžius buvo užmirštas.

„Bet vis tiek man savotiškai baugu to stabmeldiško daikto ir visko, kas paveldėta iš senų laikų, iš pagonybės".

„Tai mums įkalbėta. Mums ir mūsų tėvynės vertybėms nuplėšta šlovė".

„To negali būti, - atsakė moteris beveik susierzinusi. - Mokykloje ir bažnyčioje dažnai kalbama apie pagonybę. O juk ten nemokoma blogų dalykų".

„Pati ką tik sakėte, kad ten mokoma negerbti protėvių palikimo. Net sakoma, jog turite patys jį naikinti. Tai geranoriška, ar ne?"

Moteris pakėlė į jį nustebusias akis, taip kalbant ji dar nebuvo girdėjus. O keleivis tęsė: „Mes patirsime žmoniškesnę ir tobulesnę gyvenimą tik jeigu gerbime savo tėvynės vertybes, kilusias iš jos gyvasties. Senovės miškų gintarą, lietuvių kalbą ir lietuviškas žmonių dainas".

Tie žodžiai tarsi pažadino moterį: „Juk tai tiesa! Iš tikrųjų taip! O aš lig šiol nesupratau!"

Ji atnešianti ko nors svečiui atsigaiivinti. Bet keleivis atsisveikino. Jo laukias kelias link marių, per jas - į neriją.

20. PRIEŠAIS BEGALYBĘ

Kodėl žvilgsnį nuo rytinio kranto vis traukia vakarinis Kuršių marių krantas už plačiai išsiliejusių vandenu? Ten nėra nieko daugiau, tik gelsva juosta akiratyje, iš pietų į šiaurę besidriekianti ir artėjanti prie kranto. Ir tartum šaukianti artyn. Senose knygose rašoma, esą dar prieš kelis šimtus metų ši juosta buvusi melsva. Prūsijos valdžia, matydama ten geros medienos, po 1665 metų daugelyje vietų iškirsdino mišką. Vėliau ten įsisuko švedai ir rusai. Taip mūsų tėvynėje atsirado dykra.

Vaikystėje ir jaunystėje jis yra aplankęs neriją. Vėliau tarsi užmiršo. Tik kartais nuo Gilijos ir Rusnės, Ventės ir iš kitų vietų ją apvedavo ilgu žvilgsniu. Ten, labiau į šiaurę, nerijos juosta pakrypsta visai arti kranto.

Sykį vėl teko prie jos priartėti. Vis aukštyn prieš akis kilo kopos, ryškėjo įvairiausi jų pavidalai. Sodrėjo išlikusio miško mēlis. Jau galėjai gerai matyti kaimus ir atskirus namus palei marias. Ties pat tviskančiais